

Erdőgazdálkodás és denevérvédelem

Papp Károly

Forestry and bat protection

It is a very difficult exercise for us in Hungary, to examine forest-dwelling bats and preserve their habitats. The forest is very important for all members of the European bat fauna. 15 bat species live in woodholes in Hungary, but the forests are important for other bat species too, as eating-place and transitional accommodation. Therefore it is of big importance to know about the Hungarian forest industry system and who can help us, with whom we need to meet, when we would like to save a forest with a huge number of woodholes.

Bevezetés

A hazai denevérkutató munkában is az egyik legnehezebb feladat az erdőlakó denevérek felmérése, és élőhelyük megóvása. A magyar denevérfauna valamennyi tagja számára fontos a fás vegetáció megléte az élőhelyen. 15 fajunk mondható odúlakónak, de a többi denevérfaj számára is fontos táplálkozóhelyül, esetleg átmeneti szálláshelyként szolgál az erdő. Ezért fontos tudnunk, hogy miként folyik Magyarországon az erdőgazdálkodás, és mely személyekkel érdemes felvennünk a kapcsolatot, ha egy denevérodvakban bővelkedő erdőt szeretnénk megmenteni. Ez a munka rendkívül sok energiát és szabadidőt követel.

Hazánk erdeinek rövid története

A természetes vegetáció jelentős változásokon ment keresztül az ember megtelepedése óta. Egyes kutatók szerint az emberi beavatkozást megelőző állapotokat feltételezve a mai Magyarország területének 85,5%-át borítanak erdők. A honfoglalás korára, becslések szerint a zárt erdők területaránya 37,2%-ra csökkent, a nehezen megbecsülhető, kiritkult, ligetessedett részekkel azonban mintegy 60%-ot borított fás vegetáció. Az azt követő történelem folyamán szántó és legelőterületek nyérése, tűzifa, építőipari fa felhasználása, később a kohászat és a bányászat fejlődése miatt az I. világháború végére a mai Magyarország területének már csak 11,8%-át borította faállomány. A két világháború között csak kismérvű erdőtelepítések történtek, de 1949-től napjainkig az országfásítási akció keretében napjainkig több mint 600 ezer ha új erdőt telepítettek.

A jelenlegi magyar erdőgazdálkodásról röviden

Magyarország jelenlegi területe: 9303200 ha, ebből erdőterület 1748400 ha, azaz az ország területének 18,8 %- a mely az egyéb erdőgazdálkodási célú területekkel (csemetekertek, nyiladékok, utak, állandó tisztások, stb.) 1883600 ha-t, azaz 20,2%-ot tesz ki. Ebből a természetközeli erdők területe: 715.000 ha, vagyis az ország területének 7,7%-a.

A rendszerváltást követően a magyar erdők közel 40%-át privatizálták. A fennmaradó 60%-on pedig 19 100%-ig állami tulajdonban lévő részvénytársaság gazdálkodik. Ezen részvénytársaságokkal szemben igen komoly anyagi elvárásokat támaszt az Állami Privatizációs és Vagyonkezelő Rt. Ez azt jelenti, hogy erősen nyereségorientált gazdálkodás folyik mind a magán, mind az állami tulajdonú erdőkben. Ez oda vezetett, hogy jelentősen megemelkedett a nem őshonos fafajokból álló, faültetvényszerű erdők területaránya. Ezek általában egyszerűbben kezelhetőek, rövidebb idő alatt több faanyagot termelnek kevesebb az odvas, gazdaságilag értéktelen fa stb. Ilyen típusú faültetvényeket sajnos nem csak olyan területeken hoztak és hoznak létre, ahol korábban nem volt erdő (erdőtelepítés), hanem ott is ahol a közelmúltban még természetes erdőtársulások voltak, ilymódon leginkább az árterek és nedves élőhelyek gazdag faunával rendelkező természetes vegetációját szorították vissza.

Mielőtt nagyon sötéten látnánk a helyzetünket, gondolkozzunk el azon, hogy magunknak mennyi fából készült termékre van

szükségünk (bútorok, papír, WC papír, tűzifa stb.) Az erdő helyén pedig, ha emberi léptékben nem is gyorsan, de új erdőt hozunk létre (törvény írja elő). Tehát erdőgazdálkodásra is szükség van.

Vannak Magyarországon nemzeti park tulajdonban lévő, a természetvédelmi hatóság által kezelt erdők is. Ezen területeken nem mindenütt készítették el a Nemzeti Parkok a megfelelő szakmai kezelési terveket, és egyes esetekben szigorúbb elvárásokat támasztanak az erdőgazdálkodókkal szemben mint amit ők meg tudnak valósítani a sajátmaguk által kezelt erdőkben. Az említett gazdasági érdekek miatt az erdőgazdálkodók általában negatívan állnak hozzá a fakitermelésüket korlátozó természetvédelmi kérdésekhez.

Törvényi szabályozás értelmében Magyarországon minden 0,5 ha-nál nagyobb területű erdőben üzemterv alapján folyik a gazdálkodás. Ezeket az üzemterveket 10 éves ciklusokra az Állami Erdészeti Szolgálat (továbbiakban AESZ) Erdőtervezési Irodái készítik el, és az AESZ erdőfelügyelői tartatják be. Az üzemtervezés évében u.n. erdőrészlatszintű tárgyaláson erdőrészlatenként egyeztetik az elkövetkezendő 10 évre vonatkozó elképzeléseiket az erdőtervezők, az erdőgazdálkodó és az erdőfelügyelő valamint természetvédelmi területen az illetékes természetvédelmi szerv képviselői. Az erdőrészllet elnevezése a következő: Községnév, tagszám (1-999-ig), részllet betűjele (az ABC ékezet nélküli nagybetűi), és ritka esetben egy számból álló alrészllet jel. Például: Piripócs 23 D vagy Piripócs 24 B1. Mérete általában 3-15 ha között változik.

Ki tud segítséget nyújtani?

Ha egy erdőt, vagy az erdő odvas fáit meg kívánjuk menteni, akkor a következő információkra van szükségünk: erdőrészllet(ek) neve, tulajdonosa, gazdálkodója, védettsége, üzemtervi előírások, ki az adott területen dolgozó erdőfelügyelő. Ezeket az információkat legegyszerűbben a községben dolgozó *kerületvezető erdész*től tudhatjuk meg. A vele kialakított személyes jó kapcsolat a továbbiakban segítségünkre lehet. A kerületvezető erdész valamelyik állami erdőgazdasági Rt.-n belül egy erdészlet területén dolgozó terepi szakember. Ő általában hosszabb távon tölti be pozícióját mint közvetlen felettesei (műszaki vezető, erdészletvezető), és többnyire felvilágosítást

tud adni az őt érintő község(ek)ben működő magánerdő tulajdonosokról is.

Amennyiben a kérdéses erdőrészllet(ek) valamely természetvédelmi hatóság működési területére esik, ránk jóval kevesebb feladat hárul. Elegendő, ha megismerjük a *természetvédelmi őrt*, vagy a nemzeti park igazgatóságánál dolgozó *erdészeti felügyelőt*, és közöljük vele a denevérekkel kapcsolatos észrevételeinket. Ezen személyek a továbbiakban hathatós segítséget tudnak nyújtani az esetlegesen benyújtott fakitermelési tervek esetén. Hivatalosan az erdészeti szakmai ügyekben egy NP igazgatóságnál az *erdészeti felügyelő* jár el. A jó kapcsolattartás ebben az esetben is fontos, nehogy elfelejtsék a denevéreket...

Abban az esetben, ha a szóbanforgó erdőrészllet(ek) nem tartoz(nak)ik a természetvédelem hatáskörébe, akkor leghatékonyabb segítséget az AESZ-nél dolgozó területileg illetékes *erdőfelügyelő* tud nyújtani. (Sohasem azonos, és nem összekeverendő a természetvédelemnél dolgozó *erdészeti felügyelővel*!) Az *erdőfelügyelő* jóváhagyása nélkül a működési területén hivatalosan egyetlen egy erdőrészlletben sem történhet fakitermelés! Ő az a személy, aki mint hatóság meg tudja akadályozni a fakitermelést. Előfordulhat ugyanis, hogy egy erdészletnél a kerületvezető erdész, és a műszaki vezető is támogatja a mi elképzeléseinket, de fölülről megkövetelik tőlük a bevételt növelő fakitermelést. Ebben az esetben az erdőfelügyelő az aki a gazdálkodótól függetlenül fel tudja vállalni ennek megakadályozását. Természetesen neki is tudomásul kell vennie, hogy nyereségorientált gazdálkodás folyik, és ha túl sok akadályt gördít ennek útjába, akkor elmergesíti a kapcsolatát az erdőgazdálkodóval. Ez pedig hosszútávon az állásába is kerülhet. Ezért a denevérek számára is kedvezőbb, ha nem közelítünk túl agresszíven és követelőzően. Az illetékes erdőfelügyelő kilétéről (ha máshonnan nem tudjuk kideríteni) az országban működő AESZ 10 területi igazgatóságának valamelyikén érdeklődhetünk. Ezek székhelye a következő városokban találhatóak: Budapest, Eger, Miskolc, Debrecen, Kecskemét, Pécs, Kaposvár, Zalaegerszeg, Szombathely, Veszprém.

Előfordulhat az is, hogy az erdőfelügyelőben nem találunk partnerre. Ebben az esetben, ha az üzemterv nem ír elő fahasználatot, akkor szerencsénk van. Meg kell tudakolnunk, hogy mikor esedékes a legközelebbi üzemtervi

tárgyalás. Az aktuális évben fel kell keresni a szobanforgó területen dolgozó erdőtervező figyelmét a denevérek jelenlétére. Ha a tervező együttműködik velünk, akkor az üzemtervbe bekerülhet, hogy ez az erdőrészlet, illetve az odvas fák kímélendők.

Tennivalók

Az odvas, lábon száradt fák, facsonkok és a földön fekvő holt faanyag az erdőgazdálkodás jelenlegi gyakorlata szerint csak selejtjei az erdő által nyújtott forrásoknak. Az ott elszáradt faanyag általában gazdaságilag értéktelen, ezért kis ráhatással elérhetjük, hogy ezek a fák legalább részben ott maradjanak, mással nem pótolható élelmet és szálláshelyet biztosítva rovarok és gerinces állatok tömegének. Leggyakrabban az ú.n. előhasználatok (gyérítések) alkalmával kerülnek ki az odvas, vagy odvasodásra hajlamos faegyedek, amikor az alakhibás és beteg fákat az erdészek kivágják, hogy az egészséges fák számára kellő növényteret biztosítsanak. Hektáronként 4-5 denevéres fa otthagynak nem jelent kárt az erdő nevelése szempontjából, s ezért az erdészek általában szívesen együttműködnek az ilyen védelmi munkákban. Ehhez szükséges, hogy kölcsönös egyetértéssel megjelöljük a védelemre érdemes fákat. Jó, ha a területen minél egyenletesebb eloszlásban találhatóak az odvas fák.

Fontos, hogy az erdőtulajdonosokban egy természetközponturn gazdálkodói szemlélet kialakítását segítsük elő. A denevérek számára is jobb, ha az erdőtulajdonosokkal sikerül együttműködnünk, mintha hatóságilag a természetvédelmen, vagy az erdőfelügyeleten keresztül juttatjuk érvényre a gazdálkodást részben korlátozó elképzeléseinket. Ezt elsősorban a jó kapcsolatok kialakítása és megtartása mellett figyelemfelkeltő, ismeretterjesztő anyagok segítségével érhetjük el. Erre jó példa a Pro Silva Hungaria és a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület Miért fontos az erdőben a holtfa jelenléte? című poszttere, valamint ugyanezen egyesületek által kiadott Természet- Erdő-Gazdálkodás című könyv is, melyek az erdőgazdálkodók számára készültek. Mindkét munkában Dobrosi Dénes révén felhívják a figyelmet az erdőlakó denevérekre is. Érdemes az ilyen jellegű munkáknál kiemelni a denevérek természetes erdővédelmi szerepét.

Itt meg kell említenem, hogy nagy turistaforgalmú parkokban és parkerdőkben fokozott figyelmet kell szentelni az esetleges balesetek megelőzésének. Ez elsősorban a kiszáradt, részben elszáradt, így az időjárás viszontagságainak kevésbé ellenálló fák eltávolítását jelenti. Volt rá példa, hogy ennek elmulasztásából eredő baleset nyomán az erdő tulajdonosát gondatlanságból elkövetett emberöléssel vádolták.

Egyes országokban az elhalt fákból szűkölködő erdőkben a holt faanyag és a hozzá kötődő élőhelyek keletkezési folyamatát szándékosan gyorsítják. Ebből a célból egyes fák kérgének gyűrűzését, a fa palástjának megfűrészt és korhasztó gombákkal való beoltását is alkalmazzák. Svédországban például ugyancsak létező gyakorlat facsonkok mesterséges úton történő létrehozása is. Ezt oly módon végzik, hogy megfelelő hálózatban, gazdaságilag kevésbé értékes álló törzseket 3-5 m magasságban „lefejeznek”. Ezek a „műfacsonkok” a tapasztalatok szerint kiválóan betöltik a tőlük elvárt szerepet.

A hazai nagyüzemi erdőgazdálkodásra jellemző, hogy nagy területű, közel azonos korú erdőtömböket alakítottak ki. Így a középkorú, a gazdasági elvárásoknak megfelelően kezelt erdőtömbökben a denevérek számára is a természetes állapotnál jóval kevesebb búvóhely áll rendelkezésre. Ilyen erdőtömbökben lenne fontos a szakszerű műödő telepek létrehozása, amely rendszeres ellenőrzési és karbantartási feladatokat jelent számunkra.

Németország Baden-Württemberg tartományában bevált gyakorlat, hogy az erdőgazdasági központ vezetésével és a kerületvezető erdészek aktív bevonásával hoznak létre az ilyen helyzetű erdőkben madár és denevér műödő telepeket. Természetesen a kerületvezető erdészt anyagilag is motiválják. Ilyen feltételekkel a magyar erdész szakemberek is szívesen segítenék a denevérkutató és denevérvédelmi tevékenységünket.

Irodalom

- Frank T. (2000): Természet- Erdő- Gazdálkodás. - Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület, Pro Silva Hungaria Egyesület, Eger
- Timár G. (1997): Erdőgazdálkodás és természetvédelem. - IUCN Természetvédelmi Világszövetség
- FVM (1998): Erdővagyon, erdő- és fagazdálkodás Magyarországon. - Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium Erdészeti Hivatala, Budapest